

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΙΙ29 Θεωρία της Ιστορίας

Ενότητα 9: Γενικεύσεις στην Ιστορία

Αντώνης Λιάκος

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας - Αρχαιολογίας

- «Την ιστορίαν ενδιαφέρει το άπαξ γινόμενον και ουδέποτε επαναλαμβανόμενον εν τη μορφή αυτού και δια τούτο ίδιον».
- Οι γενικεύσεις εγγενείς στη γλώσσα, και βέβαια και στην ιστορική γλώσσα.
- Οι γενικεύσεις δεν είναι αυτονόητες.

Πώς γενικεύουμε; 1

- Η τυπική λογική και οι συλλογισμοί.
  - α) Παραγωγή. Από το γενικό στο ειδικό.
  - β) Επαγωγή. Από το ειδικό στο γενικό. Ατελής και τέλεια επαγωγή. Στην ιστορία η επαγωγή είναι ατελής. Εξαρτάται από τις πιθανότητες.

Πώς γενικεύουμε; 2

γ) Επιστημονική υπόθεση. Ξεκινάμε από περιορισμένα δεδομένα, διατυπώνουμε επαγωγικά μια πρώτη γενίκευση και ύστερα την ελέγχουμε παραγωγικά, εξετάζοντας αν ερμηνεύει τις επιμέρους περιπτώσεις. Η διατυπώνουμε περισσότερες από μία υποθέσεις (πολλές φορές αντιτιθέμενες μεταξύ τους) και απορρίπτουμε εκείνες που δεν επαληθεύονται.

Ομοιότητες και ανομοιότητες και κλίμακα παρατήρησης 1

- Τα γεγονότα είναι πολύμορφα. Για να τα συγκρίνουμε χρειάζεται να ξεχωρίζουμε τις ομοιότητες από τις ανομοιότητες, την ομοείδεια και την ετεροείδεια. Αυτή η διάκριση δεν είναι πάντα εύκολη. Εξαρτάται από την κλίμακα παρατήρησης και από την απόσταση της εστίας παρατήρησης.
- Όσο μεγαλύτερη η απόσταση της εστίας παρατήρησης τόσο μεγαλύτερη η κλίμακα παρατήρησης. Όσο μικρότερη η απόσταση της εστίας παρατήρησης, τόσο μικρότερη και η κλίμακα παρατήρησης.

Ομοιότητες και ανομοιότητες και κλίμακα παρατήρησης 2

- Μεταχειριζόμαστε κατά περίπτωση, ή συμπληρωματικά, διαφορετικές κλίμακες παρατηρήσεις. Αν η κλίμακα παρατήρησης είναι μικρή, τότε ενδιαφερόμαστε περισσότερο για την ετεροείδεια των γεγονότων, δηλαδή για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.
- Αν όμως η κλίμακα παρατήρησης είναι μεγάλη, τότε ενδιαφερόμαστε περισσότερο για την ομοείδεια των γεγονότων, τα κοινά χαρακτηριστικά τους.

Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά

- Για να συγκρίνουμε επομένως γεγονότα, χρειάζεται να γνωρίζουμε σε ποια κλίμακα παρατήρησης θα επιχειρήσουμε συγκρίσεις.
- Στη μικρή κλίμακα παρατήρησης μας ενδιαφέρουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά.
- Στη μεγάλη κλίμακα τα ποσοτικά χαρακτηριστικά.
- Δεν υπάρχει κανενός είδους υπεροχή των ποιοτικών χαρακτηριστικών πάνω στα ποσοτικά. Και τα δύο αποτελούν εργαλεία του ιστορικού.

Η οπτική γωνία παρατήρησης 1

- Τί είδους στοιχεία επιλέγουμε προς σύγκριση;
- Π.χ. η ιστορία των πόλεων. Επιλέγουμε ως κλίμακα παρατήρησης τις μεγάλες πόλεις της Ανατολικής Μεσογείου. Αρχικά διευκρινίζουμε το μέγεθος, κυρίως με δημογραφικά δεδομένα. Μπορεί να μας ενδιαφέρει α) η θέση και η μορφολογία τους, β) η οικονομία των πόλεων, γ) η πολιτισμική ζωή τους.

Η οπτική γωνία παρατήρησης 2

- Το τί μας ενδιαφέρει συνιστά μια οπτική γωνία. Ανάλογα με την οπτική γωνία επιλέγουμε το είδος των όμοιων χαρακτηριστικών.
- Η γεωγραφική θέση των πόλεων (λιμάνια ή όχι) και αν έχουν μοντέρνα ή παραδοσιακή πολεοδομική οργάνωση (στην πρώτη περίπτωση), το εμπόριο και η βιομηχανία (στη δεύτερη περίπτωση), τα σχολεία, θέατρα, εφημερίδες κ.λπ. στην τρίτη περίπτωση. Είναι αυτονόητο πως η διαφορετική οπτική γωνία παρατήρησης μας οδηγεί σε διαφορετικού τύπου γενικεύσεις.

Μορφές γενίκευσης 1

- Η αναζήτηση του μοναδικού. Εκδόσεις ιστορικών εγγράφων, αποκαταστάσεις προηγούμενων λαθών, βιογραφίες, χρονογραφίες κλπ. Π.χ. έκδοση ενός χρονικού για την ιστορία της Αθήνας επί Τουρκοκρατίας.
- Η τάση των περιορισμένων γενικεύσεων. Εδώ το αντικείμενο είναι ένα συγκεκριμένο γεγονός και οι γενικεύσεις περιορίζονται σε εκείνα τα στοιχεία που επιτρέπουν συγκρίσεις. Π.χ. η δημιουργία του Ισθμού της Κορίνθου το 1882. Εδώ η σύγκριση με τον ισθμό του Σουέζ, ή του Παναμά.

Μορφές γενίκευσης 2

- Η μελέτη των ιστορικών ροπών. Εδώ με τη βοήθεια μιας υπόθεσης συσχετίζουμε γεγονότα μιας ορισμένης περιόδου και χαρακτήρα τα οποία μας οδηγούν στην επισήμανση ενός φαινομένου. (Π.χ. η δημιουργία μοντέρνων λιμανιών στα μεγάλα λιμάνια της Αν. Μεσογείου, τέλη 19ου, αρχές 20ου αιώνα. Αλεξάνδρεια, Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη, Πειραιάς. Αποτέλεσμα των αναγκών της ατμοπλοΐας, διεύρυνση εμπορίου, σύνδεση με σιδηροδρόμους, ανάληψη των έργων από γαλλικές ή ιταλικές εταιρείες, χρηματοδότησή τους με κρατικά ομόλογα κ.λπ.).

Συγκριτική ιστορία

- Γύρω από ένα πρόβλημα. Εδώ μας ενδιαφέρουν οι συγκρίσεις σε ευρεία κλίμακα.
- Γύρω από μια περίπτωση ή case study (μελέτη περίπτωσης). Στις περιπτώσεις αυτές ξεκινούμε από ένα ευρύτερο πρόβλημα, μελετούμε μια μικρή περίπτωση, και τα συμπεράσματα από αυτή τα συγκρίνουμε με τα συμπεράσματα άλλων παρεμφερών εργασιών. Η μορφή αυτή στα περισσότερα άρθρα των σύγχρονων ιστορικών περιοδικών.
- **Πολιτισμικές μεταφορές, Cultural transfers.**
- **Διαπλεκόμενη ιστορία, Entagled History.**
- **Δια-εθνική ιστορία, Transnational history.**

Είδη γενικεύσεων

1. Ταξινομικές γενικεύσεις. Προκύπτουν παραγωγικά από μελέτη ευρύτερων φαινομένων και χαρακτηρίζονται από τα γενικά χαρακτηριστικά τους. Π.χ. μεσαιωνική πόλη, προκαπιταλιστική οικονομία, παραδοσιακός πολιτισμός, νεωτερικό φαινόμενο, αναγεννησιακός άνθρωπος, μαζική κοινωνία κτλ.

2. Κανονικότητες. Τα ομοειδή χαρακτηριστικά σε επί μέρους γεγονότα μας δείχνουν τα σταθερά χαρακτηριστικά ενός φαινομένου. Πώς ζούσε ένας αγρότης στον 16ο αιώνα; Ποιά ήταν η βασική εκπαίδευση τον 18ο αιώνα στους ελληνορθόδοξους πληθυσμούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας; Πώς διεξαγόταν το εμπόριο στο Αιγαίο τον ίδιο αιώνα; Ποιές οι κανονικότητες στη ζωή των Κλεφταρματωλών;

Είδη γενικεύσεων: Ο μέσος όρος 1

- **Ο μέσος όρος.** Η έννοια έχει στατιστική καταγωγή, αλλά δεν περιορίζεται μόνο στα ποσοτικά στοιχεία. Εδώ δεν μας ενδιαφέρουν οι εξαιρέσεις, αλλά εκείνα τα χαρακτηριστικά που χαρακτηρίζουν την πλειονότητα του δείγματος. Ο μέσος όρος ζωής σε μια εποχή. Ο μέσος μισθός. Η μέση μόρφωση. Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων στην Ελλάδα του μεσοπολέμου. Αν όμως το δείγμα παρουσιάζει σημαντική απόκλιση στις ελάχιστες και στις μέγιστες τιμές, πρέπει να αναρωτιόμαστε αν έχουμε να κάνουμε με ενιαίο φαινόμενο.

Είδη γενικεύσεων: Ο μέσος όρος 2

- Εκτός όμως από τις ποσοτικές του διαστάσεις, ο μέσος όρος αφορά μια ευρύτερη προσέγγιση στην ιστορία. Π.χ. Πώς ένα γεγονός βιώθηκε όχι από τις κορυφές αλλά από τους απλούς ανθρώπους. [π.χ. η ιστορία της κατοχής στην Αθήνα. Η πείνα το χειμώνα του 1941/42. Η «μαύρη αγορά». Τα συσσίτια].

Είδη γενικεύσεων: Μοντέλα, τύποι, συναρτήσεις 1

- **Η έννοια του μοντέλου ή του τύπου.** Σταθερές και μεταβλητές. Το α συνάρτηση του β . Η έννοια της συνάρτησης. Π.χ. το μοντέλο των κομμάτων στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν πολλά κόμματα που το ένα διαφέρει από το άλλο, αναζητούμε κοινά χαρακτηριστικά, δομές, τρόπους λειτουργίας. Μπορούμε να συγκρίνουμε το μοντέλο αυτό χρονικά (τα κόμματα τον 19ο αιώνα στις διάφορες χώρες) ή από την άποψη του τόπου (τα κόμματα στις μεσογειακές χώρες).

Είδη γενικεύσεων: Μοντέλα, τύποι, συναρτήσεις 2

- **Ο ιδεότυπος.** Η έννοια προέρχεται από τον Γερμανό θεωρητικό Max Weber και αφορά την κατασκευή ενός μοντέλου με ιδεώδη τρόπο λειτουργίας, σύμφωνα με τις εσωτερικές του καταστικές αρχές. (Καπιταλισμός και προτεσταντική ηθική). Όταν χρησιμοποιούμε ιδεότυπους μας ενδιαφέρουν οι αποκλίσεις.

Η ποσοτικοποίηση στην ιστορία 1

- Η ποσοτικοποίηση των δεδομένων. (Ιστορική δημογραφία και Οικονομική ιστορία)
- Η ποσοτικοποίηση στην πολιτισμική ιστορία. Π.χ. η ιστορία του βιβλίου.
- Τα ομοιογενή χαρακτηριστικά μετατρέπονται σε μετρήσιμα.

Η ποσοτικοποίηση στην ιστορία 2

- Π.χ. η θρησκευτική πίστη δεν είναι μετρήσιμο μέγεθος. Μπορούμε όμως να παρακολουθήσουμε τις διακυμάνσεις της σε έναν ομοιογενή χώρο, μέσα από μετρήσεις εξωτερικών εκδηλώσεων.
- Στην ποσοτικοποίηση των γεγονότων μας ενδιαφέρουν κυρίως οι τάσεις και οι ροπές. Έξω από τις τάσεις, οι αριθμοί αυτοί καθαυτοί δεν μας αποκαλύπτουν τα μυστικά τους.

Βασικές έννοιες 1

- Κοινότητα και κοινωνία
- Πολιτισμός και Κουλτούρα.
- Βάση και εποικοδόμημα.
- Ιδεολογία και νοοτροπίες.
- Κοινωνικός ρόλος, κοινωνικό φύλο (gender) και βιολογικά χαρακτηριστικά.
- Τάξη. Νομικά προσδιορισμένη τάξη. Κοινωνική τάξη, Status. Κοινωνικό στρώμα. Οι μεσαίες τάξεις. κοινωνική κινητικότητα.

Βασικές έννοιες 2

- Κράτος, εξουσία και ηγεμονία.
- Έθνος και εθνοπολιτισμική ομάδα. Έθνος-κράτος, Κράτος έθνος, πολυεθνικό κράτος, πολυπολιτισμός σε ιστορική προοπτική.
- Ταυτότητα ή ταυτότητες; Σταθερές ή μεταβαλλόμενες. Πραγματικές ή κατασκευασμένες;
- Περίβλεπτη κατανάλωση και συμβολικό κεφάλαιο.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη εδώ. <http://eclass.uoa.gr/courses/ARCH240>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών 2014. Κώστας Γαγανάκης. «Μάθημα: ΙΙ29 Θεωρία της Ιστορίας. Ενότητα: Γενικεύσεις στην Ιστορία». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ARCH9>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Πίνακες

